

Břetislav a Jitka podle Kosmy

Doporučená délka lekce: 2x 45 min v úplnosti;

45 minut při redukci otázek a úkolů

Počet žáků: 28

Autor: Michael Stefan

Uspořádání třídy: skupiny po 4-5 žácích

Návaznost lekce: Přemyslovské Čechy

Použité metody: skupinová práce, skládkové učení, práce s textem a otázkami, výzkumná metoda

Výukové cíle lekce:

C1) Žák čte a analyzuje historický pramen a moderní historický text

C2) Žák převypráví spolužákovi obsah svého pracovního listu a seznámí jej se svým řešením úkolů

C3) Žáci společně srovnávají formu a obsah historického pramene a moderního historického textu

C4) Žák hledá doplňující informace a prezentuje je

C5) Žák srovnává výklady minulosti se současnými zvyky a platným právem

Plnění očekávaného výstupu RVP G:

- rozlišuje různé zdroje historických informací, způsob jejich získávání a úskalí jejich interpretace
- objasní dějinnou proměnlivost základních etických pojmů a norem (mezipředmětová vazba - Občanský a společenskovední základ)

Seznam materiálu:

- Text 1 – Nade vším vítězí láska, i kníže i král se jí poddá
- Text 2 – Sňatek z lásky nebo z rozumu?
- Otázky a úkoly k textům
- Materiál pro učitele – návrh možných odpovědí

Zdroje a rozšiřující četba:

- Text 1 – *Kosmova kronika*. Praha Svoboda 1975. s. 68-70.
- Text 2 - Krzemieńská, Barbara: *Břetislav I*. Praha Melantrich 1986. s. 81-118.
výbor, řazení a úprava textů – Michael Stefan

Pomůcky:

Vytištěné texty a sady otázek a úloh, připojení k internetu a vhodná výpočetní technika (telefon, tablet, PC) pro řešení doplňujících otázek a úkolů. Tabule při zápisu evokační aktivity. Alternativně: Listina základních práv a svobod a předem vybraná literatura.

Struktura lekce

Evokace:

Obrazové materiály k navození tématu – Oldřich a Božena jako malby Františka Ženíška a Antonína Machka. Učitel může evokaci pojmout jako brainstorming a zapisovat úvodní žákovské nápady a asociace.

Problémové otázky: Odkud se berou příběhy o minulosti? Musí být dějiny vždy psány v podobě příběhu? Kdo a co je námětem vybraných uměleckých děl?

Uvědomění si významu:

Učitel nastíní téma, popíše strukturu hodiny a náplně jednotlivých fází.

Metoda a forma skládkového učení – žáci budou pracovat ve dvou typech skupin. Celkový počet žáků rozdělíme napůl - každá polovina bude pracovat s jedním výchozím textem (máme-li dvoumístné lavice, nabízí se určit každému z dvojice jinou skupinu). Poté v rámci každé poloviny stanovíme skupiny po 4-5 žácích – expertní skupiny. V těchto skupinách budou mít za úkol pracovat s určeným materiálem (text 1 nebo 2) – odpovědět na otázky a pokusit se vyřešit úkoly. Po vyřešení se žáci vrátí na svá místa a utvoří domovské skupiny – dvojice žáků v lavici, nebo čtveřice, v níž jsou zastoupeni 2 žáci s jedním druhem textu. Společně řeší zadání „Skupinová práce – srovnání obou textů“.

Úkol 1: Žáci pracují v expertních skupinách. Společně řeší otázky a úkoly ke svému textu (C1)

Úkol 2: Žáci pracují v domovské skupině. Žáci si navzájem převypráví obsah svého analyzovaného textu a řešení, ke kterému došli v expertní skupině (C2). Žáci společně pracují na srovnání obou textů (C3) a případně dohledají a vyřeší otevřené úlohy (C4) a výzkumné úlohy (C5).

Reflexe:

Úkol 3: Společné řešení – učitel vyvolává zástupce skupin k představení svého řešení. Žáci stručně prezentují své odpovědi na otevřené a výzkumné úlohy (C4 + C5).

Učitel na závěr vrací pozornost k tabuli, na níž dříve zapsal prekoncepty a vstupní nápady.

Komentář k lekci:

Hodina je jednorázovou sondou do práce historika v tématu středověkých dějin. Je možné ji zařadit jako doplněk nebo kuriozitu po seznámení se s fungováním české středověké společnosti pod přemyslovským rodem. Předpokládá se znalost příběhu o Oldřichovi a Boženě.

Hodina ukazuje obtížnost práce s pramennými texty, upozorňuje na roli, kterou hraje odborná historická literatura, která se snaží dochované písemnosti interpretovat a vysvětlit klíčové body.

Texty jsou studovány optikou narativní analýzy (určení aktérů a jejich vztahů, identifikace hodnotících prvků, reflexe vlastních dojmů) a argumentační analýzy (Kosmas vysvětluje únos jako výsledek mladické vášně, historička Krzemieńská jako racionální kalkul aktérů s opřením ve společenském precedentu – únos jako tradiční kulturní vzorec jednání).

Navržené otázky a úkoly jsou odstupňovány od nejjednodušších (vyhledej, najdi v textu) přes složitější (srovnej, reflektuj) až po otevřené otázky s možností kreativního řešení (navrhni titulky k textu, zhodnoť). Počet otázek a úkolů je naddimenzován, je na učiteli, aby podle časových možností a dovedností žáků vybral ty nejvhodnější.

Zprostředkovaně se dozvídáme o zvyklostech dané doby. Nabízí se probírané jevy (sňatek, únos nevěsty, sňatková politika) vztáhnout k aktuální situaci a nynějším platným normám. Nikoliv však pro účely nehistorických hodnocení činů minulých dob, ale jako příklad dějinné proměnlivosti etických a právních teorií.

Otázky a úkoly k textům

Text 1

1. Jaké osobnosti jsou v textu zmíněny a v jakém jsou vztahu?
2. Jak Kosmas hodnotí Břetislava?
3. Je podle vás v souladu Kosmovo hodnocení Břetislava s tím, jak hrdina příběhu jedná?
4. Jaké umělecké výrazové prvky Kosmas užívá?
5. Jaké pocity ve vás vyvolává úryvek Kosmovy kroniky líčící Břetislavovy činy?
6. Přeformulujte vybraný odstavec textu do současné mluvy a zestručněte jej.
7. Vyhledejte v Kosmově kronice líčení dalších činů Břetislava. Jsou tyto také podány příběhovou vyprávěcí formou?

Text 2

1. Jaké osobnosti jsou v textu zmíněny a v jakém jsou vztahu?
2. Co poškozovalo Břetislavovu pověst a postavení?
3. Jaký byl vztah Kosmase k přemyslovskému rodu?
4. Jak historický text vysvětluje skutečnost, že se bavorský markrabí na Břetislavovi nemstil?
5. Jaké pocity ve vás vyvolávají skutečnosti, kterým podle textu čelila Jitka?
6. Z jakých důvodů dle vaší zkušenosti dnes lidé uzavírají sňatky? Potrpí si naše doba na „romantické činy a lásku“?
7. Najděte v textu 2 pasáže, kde autorka upřesňuje a specifikuje vybraný jev.

Skupinová práce – srovnání obou textů

- a) Vyhledejte s pomocí literatury a internetu: Odkud se vzala tradice únosu nevěsty?
- b) Jaký dnes platný právní dokument znemožňuje sňatkovou politiku a unášení nevěsty? Vyhledejte jeho přesné znění.
- c) Jak vysvětluje únos Kosmas a jak moderní historický text?
- d) Jakou funkci plní první text a jakou druhý?
- e) Vymyslete pro oba texty dvě varianty titulku: 1) pro odborný časopis; 2) pro bulvární časopis.
- f) Proč myslíte, že se příběhy o Oldřichovi a Boženě, Břetislavovi a Jitce tak proslavily?
- g) Co byste potřebovali vědět k přijetí nebo zamítnutí jednotlivých verzí vysvětlení? Jedná se o vysvětlení, které by bylo možné vyvrátit?
- h) Kosmovo líčení Břetislavova únosu Jitky je nejstarším pramenem, který o události mluví. Co to znamená pro naše zkoumání?

Možné odpovědi

Text 1

1. Břetislav, Oldřich, Ota, Jitka, knížecí družina; představitelé rodů, rodinné, oponentské apod.
2. Veskrze pozitivní hodnocení - jednání, postava, síla, moudrost, statečnost, mírnost
3. (individuální odpověď – konfliktní potenciál kladného hodnocení a hříšného jednání)
4. Metafory, přirovnání, líčení, slova citově zabarvená
5. (individuální odpověď – hrdina romantického příběhu, dochází šťastného konce)
6. (individuální odpověď)
7. (individuální odpověď – líčení únosu Jitky je co do narativních a uměleckých kvalit unikátní pasáží celého díla)

Text 2

1. Břetislav, Oldřich, Božena, Jindřich, Adalbert; představitelé rodů, rodinné, oponentské apod.
2. Původ z nerovného sňatku
3. Kosmas kronikářem dynastie, má osobní zájem na dobrém jméně Přemyslovců
4. Únos byl domluven předem
5. (individuální odpověď – konfliktní potenciál služebného postavení Jitky v rámci sňatkových dohod, Jitka je vydána napospas zájmům ostatních aktérů)
6. (individuální odpověď)
7. Původ Boženy, atraktivita Jitky pro sňatkovou politiku, důvody pro Jitčin pobyt v klášteře atd.

Skupinová práce – srovnání obou textů

- a) Původ už ve starověku – Římská říše a pohanské kmeny
- b) Listina základních práv a svobod
- c) Kosmas jako vášnivě vzplání mladíka, historička Krzemieňská jako racionální politický akt, který byl zástěrkou pro odvedení pozornosti od Břetislavova nečistého původu
- d) (individuální odpověď – Kosmův příběh plní i funkci zábavní a morální; Krzemieňská aspiruje na odborný text s vysvětlením, navrhuje racionální vysvětlení)
- e) (individuální odpověď)
- f) (individuální odpověď – pohádkový příběh, rozbití stanoveného řádu, umělecký náboj a různá zpracování – malířství, hudba atd.)
- g) Kosmovo vysvětlení by mohly podpořit psychologické výzkumy impulzivity; historické vysvětlení by mohlo čerpat podporu či evidenci z dalších uskutečněných únosů – existence sociálního precedentu únosu nevěsty; v obou případech jde spíše o interpretaci a konstrukci možného scénáře než o falzifikovatelné vysvětlení po vzoru společenských věd
- h) Je obtížné zvýšit věrohodnost nebo stanovit pravděpodobnost reálného základu události, pozdější historikové čerpají vesměs z Kosmovy kroniky (viz např. Dalimilova kronika)